

ХРОНИКА

ГЛАСНИК ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА, Књ. 1 (1999), стр. 217-220
REVIEW OF REGIONAL MUSEUM, Vol. 1 (1999), pp. 217-220

Радоман – Ристко Манојловић
Завичајни музеј
Пљевља

ОБНОВА МАНАСТИРА ДОВОЉЕ – Извјештај о радовима током 1999. године –

Током 1999. године, Завичајни музеј из Пљеваља започео је са реализацијом пројекта обнове зарушеног манастира Довоље. Овај средњевековни споменик културе и позната српска светиња посвећана Успењу Пресвете Богородице смјештен је на десној обали ријеке Таре, у селу Премћани, 45 километара јужно од Пљеваља. У писаним изворима први пут се помиње 1513. године, мада се још увијек поуздано не зна ни његов ктитор ни тачно вријеме изградње. Народно предање каже да је грађен „за вријеме Косова”, а има научних индиција које указују да је настао знатно раније него што говоре историјски извори. У својој историји више пута је спаљиван и обнављан, а последњи пут је страдао 1875. године, у вријеме устанка у Херцеговини, да би, након једног пожара 1886. године, када је у потпуности изгорио остатак дрвене грађе, био дефинитивно напуштен. У њему је замонашен чувени српски патријарх Арсеније III Чарнојевић, а на основу историјских извора засигурно се зна да су у манастиру Довољи преко сто година чуване мошти познатог српског светитеља – Светог Арсенија, наследника Светог Саве на српском архиепископском престолу.

Током своје дуге и свијетле историје манастир је располагао богатом ризницом старих књига, срубља, и веома старих рукописа. Познато је да је и владика Петар II Петровић Његош даривао Довољу богослужбеним књигама које је лично добио од руског цара Николаја I. Својим историјским значајем и вриједношћу ризнице, одувјек је привлачио пажњу путописаца, хроничара и истраживача. Из тих разлога 1875. године обилазио га је и руски конзул из Сарајева, чувени путописац, А. Ф. Гиљфердинг. Пљеваљски књижевник и просветитељ Стеван Самарџић такође се бавио Довољом, биљежећи у једном свом чланку, из 1905. године, молбу локалног становништва упућену турским властима да им се дозволи обнова страдалог манастира, која очигледно није услышена. Интересовање за Довољу показао је и Ђурађ Бошковић боравећи 1932. године на лицу мјеста да би годину дана касније, у *Гласнику скојског научног друштва*, објавио своја

запажања о архитектури Довоље, прилажући у истом изворне фотографије затеченог стања, и пројектне скице основе и пресека манастирске цркве. Довољу су већ 1933. године обилазили и познати историчари Владимир Ђоровић и Станоје Станојевић, након чега је Ђоровић у *Гласнику скойског научног друштва* 1934. године објавио до тада најдетаљнији чланак о Довољу са прилогом једне фотографије рушевина цркве.

Дугогодишња идеја о обнови манастира Довоље озбиљније је оживјела 1998. године. Уз подршку привредних и друштвених субјеката општине Пљеваља, Републике Црне Горе и СР Југославије, Завичајни музеј из Пљеваља, уз подршку Одбора за обнову манастира Довоље, започео је током 1999. године са конкретном реализацијом дуго присутне идеје. Уз претходно прибављене законске дозволе световних и духовних власти, 6. јула 1999. године приступило се рашчишћавању манастирског комплекса. Посјечена је и искрчена затечена шума од десетина стабала, од којих су у самој цркви поједина досезала висину и преко 15 m, с пречником дебла већим и од једног метра. Након завршеног крчења и рашчишћавања цјелокупног манастирског комплекса, 14. јула започета су археолошка истраживања. Током готово тромјесечног рада на самом локалитету, у чијој је непосредној близини археолошка екипа била стално настањена, учествовало је укупно седам археолога, један архитекта, пет студената археологије и једанаест физичких радника. Археолошким истраживањима је руководилац госпођица Вања Белошевац, кустос Завичајног музеја из Пљеваља, а стручни консултант цјелокупних радова био је др Ђорђе Јанковић, професор средњовјековне археологије на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду. Истраживања која су у континуитету трајала до 9. октобра 1999. године дала су резултате које, у начелу, овдје презентујемо.

Започето је са уклањањем слоја рушења из саме цркве, насталог у XX вијеку. Слој рушења је био најмањи у олтарском дијелу, гдје је досезао до нивоа ниша. У осталим дијеловима цркве слој обрушеног камена је био далеко већи, тако да је у припрати досезао дебљину од 1,8–2,0 m, док је у централном травеју, гдје се иначе обрушила црквена купола, дебљина слоја рушења износила око 4,0 m. Сами слој рушења састојао се од притесаног и полутесаног камена уз мање количине сиге, која углавном потиче из сводова. Испод слоја камена и сиге налазио се дебели слој шута, у коме је, као и у горњем слоју, пронађен велики број кованих гвоздених ексера осталих након изгореле, клисом покривене, кровне конструкције. Испод дебелог слоја шута пронађен је под од камених плоча, које се разликују у припрати, наосу и олтарском дијелу. Тако се под у припрати, западном и централном травеју, састоји од великих камених плоча, док се у олтарском простору под састоји од мањих, поломљених, плоча и необрађеног камена. У поду на средини припрате и централног травеја, налази се по једна већа плоча украшена орнаментом розете, рађен техником урезивања.

Комад једне оштећене, слично обрађене плоче, налази се испод степеника сјеверних врата цркве, која су највјероватније накнадно отворена у вријеме када је дозидана припрата. Још један фрагмент сличне плоче налази се у поду апсиде. На амвонској плочи из централног травеја, јасно се виде трагови крпљења. Ова, као и остале орнаментисане плоче, највјероватније је припадала неком старијем поду. У поду олтарског дијела очувана је једна већа, украшена надгробна плоча, која по аналогiji украса подсећа на надгробне плоче из других пљеваљских некропола, датованих у средину XV вијека. Након цртања и фотографисања цјелокупног пода и унутрашњег лица зидова, скинут је под у наосу и олтару. Након скидања пода настављено је са истраживањима до самог дна темеља, након чега је такође услиједило исцртавање и фотографисање. Испод самог пода налазио се слој шута у коме су пронађени ситни комади бојеног фреско малтера, нешто ексера, бронзаних предмета, фрагмената стакла и турских новчића. Унутар апсиде пронађени су темељи старије апсиде, а у рову за темељ на сјеверном углу, кољену старије апсиде, пронађена су два турска новчића, највјероватније из XVII вијека. У правцу источних пиластера, такође је пронађен старији темељ за који се не може поуздано рећи да ли је темељ истовремен са темељом старије апсиде, или пак темељ за западно лице претходне једнобродне цркве, која је срушена када је дозидана припрата. У темељима југоисточног и јужног централног пиластера нађене су велике надгробне плоче које су искоришћене при градњи цркве. Испод самих темеља јужног централног пиластера уочен је један празан гроб, пресјечен приликом укопавања темеља за пиластер. Кости из овог, празног гроба, подигнуте су и секундарно похрањене уз сјеверно лице пиластра. Овај податак је значајан стога што указује на чињеницу да је црква саграђена на старијем гробљу.

Између темеља старије и млађе апсиде пронађен је гроб у коме су секундарно похрањене кости више индивидуа. У јужној половини апсиде пронађен је још један гроб са секундарним сахрањивањем најмање три особе. У јужној половини централног травеја пронађен је један дјечији скелет са траговима дрвета, односно издубљеног дебла које је служило као сандук. У правцу централних пиластера, у средини наоса, пронађен је гроб одрасле индивидуе са потпуно очуваном даском, којом је покојник био покривен. У јужној половини источног травеја пронађен је још један гроб. Све кости су јако трошне и лоше очуване.

Са спољашње стране цркве такође је скиден слој рушења. Са западне стране, у зарушеном слоју, пронађени су обрађени надвратни лукови, док су са јужне стране, такође у зарушеном слоју, пронађени исклесани надпрозорници и дипрозорници са очуваним решеткама од прозора, а који су се налазили у правцу припрате, централног и источног травеја. Са спољашње стране апсиде такође је откривен прозор са решеткама, док су на сјеверној страни пронађени лукови сјеверног улаза у цркву.

Испод слоја рушења зидова налазио се слој шута последњег малтерисања цркве. У овој фази црква је била омалтерисана бијелим кречним малтером. Испод слоја шута и малтера пронађен је слој гаражи у коме је, као и у слоју шута, пронађен велики број гвоздених ексера од кровне конструкције. Испод овог слоја гаражи (последње паљење цркве), око цијеле цркве је откривена лијепо очувана калдрма од ситнијег камена. На споју цркве и припрате, у слоју испод нивоа калдрме, пронађен је већи број фрагмената сликаног фреско малтера. У овом слоју је пронађено и неколико турских новчића.

Са спољашњ стране апсиде отворене су двије сонде. У сонди која се пружа у правцу сјеверне половине апсиде, пронађен је један гроб, а у сонди у правцу јужне половине апсиде још три гроба. Интересантно је да су ови гробови оријентисани у правцу И-З, док сама црква није тако прецизно оријентисана. Највјероватније је оријентација цркве везана за вријеме изласка сунца 28. августа, на празник Успења Богородице, коме је црква и посвећена.

Манастир Довољу, поред цркве, сачињава и читав комплекс грађевина смјештених са западне, јужне и источне стране цркве. Западно од цркве налази се једна велика грађевина, вјероватно главни конак или трпезарија. Грађевина је правоугаоног облика, и састојала се од најмање двије просторије. Испод југозападног угла сјеверне просторије откривена је једна полукружно засведена подрумска просторија. Са источне стране ове грађевине откривено је пет камених база за дрвене стубове, који су држали трем. Кроз сјеверну просторију отворен је ров ширине једног метра. Ров је просјечен између источних и западних врата, гдје су откривена два слоја гаражи. Испод старијег слоја пронађен је под од већег необрађеног камена. Материјал пронађен у рову садржи керамику, метал, стакло, углавном из XIX вијека. Овакав исти ров отворен је и кроз јужну просторију. Са источне стране ове грађевине, испред сјеверозападне стране цркве, пронађен је један гроб са скелетом, без прилога, највјероватније женске индивидуе.

Јужно од цркве налази се још једна мања правоугаона грађевина, кроз чију је средину ископан ров у правцу С-Ј. Од материјала је пронађено доста керамике, гвоздених клинова, стакла као и дијелова пећи са доста цијелих и фрагментованих пећњака. Сав материјал припада XIX вијеку.

Грађевина је, дакле, једнобродна и доста издужена. Њена спољна дужина је 18,5 m а ширина 6,5 m. Наос је са по три пиластера, подијељен на три травеја. Источни и централни пиластер служе као ослонци куполе. Источни пиластери су нешто увученији, али доста шири од пиластера који су придржавали куполу. Средином унутрашњег лица ових пиластера јасно се може уочити спој, односно да су пиластри у једном моменту били порушени, када је највјероватније и дозидан и припрата.

Истраживања ће бити настављена и следеће године.